

Zijn naam was Austerlitz/Austerlitz was his name

12.02.–03.04.2022

Een samenwerking tussen A Tale of A Tub en Tlön Projects

BÉATRICE BALCOU, DAVID BESTUÉ, PIERRE BISMUTH, PAVEL BÜCHLER, PEGGY BUTH, DANIEL GUSTAV CRAMER, JASON DODGE, AURÉLIEN FROMENT, SIMON FUJIWARA, AGNÈS GEOFFRAY, ALEXANDER GUTKE, ANE METTE HOL, SVEN JOHNE, ALEXANDRA LEYKAUF, CLARE NOONAN, MARZENA NOWAK, PAULIEN OLTHETEN, MOIRA RICCI, JASPER RIGOLE, STÉPHANIE SAADÉ, MARIO GARCÍA TORRES, MARCEL VAN EEDEN, CHAIM VAN LUIT, ORIOL VILANOVA, TRIS VONNA-MICHELL

Gastcurator: Sam Steverlynck

“Every great writer creates a new genre,” is een bekend citaat van de cultuurfilosoof Walter Benjamin. Het geldt niet alleen voor Benjamin zelf, maar ook voor de Duitse schrijver W.G. Sebald (1944 - 2001). Sebald schreef, naast een paar essay- en dichtbundels, vier romans in een decennium tijd, alvorens hij vroegtijdig, kort na het verschijnen van zijn meesterwerk *Austerlitz*, overleed na een verkeersongeval. Ondanks de korte tijd dat hij actief was als schrijver, maakte zijn unieke stijl hem een van de meest invloedrijke auteurs van zijn generatie. Sebalds boeken zijn literaire collages, een perfect geweven mozaïek van feiten, fictie en citaten. Van het woord ‘roman’ wilde hij overigens niets weten. Zijn verhalen laten zich namelijk niet reduceren tot een plot. Toen zijn Britse uitgever zijn boeken moest onderbrengen in een genre, deed hij dat onder maar liefst drie noemers: fictie, reisboeken en geschiedenis – tot diens grote frustratie mocht hij geen vierde categorie toevoegen. Ook andere pogingen Sebalds werk te classificeren als ‘auto-fictie’, ‘documentaire fictie’ of ‘essayistische semi-fictie’ schieten te kort. Sebald slaagde er namelijk als geen ander in om (cultuur)historische feiten, autobiografische elementen en fictie te versmelten tot één onontwarbaar kluwen. Zijn teksten lardeerde hij bovendien met (familie)portretten, zelf genomen of gevonden foto’s en andere documenten. Zo kende hij zijn verhalen een werkelijkheidsgehalte toe waardoor de spanning tussen realiteit en fictie op scherp werd gezet.

Sebald groeide op in het naoorlogse Duitsland, waar de wonden en de schaamte over de Tweede Wereldoorlog nog latent aanwezig waren maar niet besproken werden. Tijdens zijn kindertijd bladerde hij door een familiealbum en zag hij tot zijn ontsteltenis een foto van zijn vader in nazi-uniform. Toen hij zijn vader daar later mee confronteerde, antwoordde hij: “Dat herinner ik me niet meer.” Het is een ervaring die een blijvende indruk op hem zal nalaten. Het verklaart niet alleen zijn levenslange fascinatie voor het in Duitsland heersende taboe rond de Tweede Wereldoorlog en het jodendom, maar ook het gebruik van fotografie om herinneringen op te roepen. Of – in zijn geval – er nieuwe verhalen rond te bedenken.

Sebald ontsnapte aan het verstikkende klimaat van het naoorlogse Duitsland door literatuur te studeren in het Verenigd Koninkrijk en er daarna te doceren aan de universiteit. De zakelijke, academische manier van schrijven ruilde hij in voor meer associatieve dwarsverbanden tussen de meest diverse bronnen. Voor zijn verhalen laafde de schrijver in ballingschap zich vaak aan jeugdherinneringen die hij als geen ander wist om te smeden tot fictie door sommige elementen te behouden, andere te vervormen of aan te dikken. Ook smokkelde hij soms zelfs volledige zinnen van Stendhal of de door hem fel bewonderde Kafka in zijn boeken. Het aandoenlijke portret van zijn joodse lagere schoolleraar die ten gevolge van een onverwerkt familietrauma zelfmoord pleegde, heeft hij voor het kortverhaal *Paul Bereyter* in *De émigrés* deels geboetseerd naar eigen herinneringen, deels naar Wittgensteins ervaringen als leraar in een Oostenrijkse dorpschool. Het verhaal mag dan een constructie zijn met verschillende lagen van fictie en werkelijkheid, de emoties voelen wel degelijk doorleefd aan.

Stilistisch laat Sebald zich opmerken door lange, meanderende zinnen die gedrenkt zijn in melancholie en waarmee hij op associatieve wijze de meest uiteenlopende verbanden weet te leggen. Dat doet hij vooral in zijn derde ‘roman’, *De Ringen van Saturnus*, die de narratieve structuur aanneemt van een *travelogue* aan de hand van diverse wandelingen door het Engelse platteland. Het is een mix van persoonlijke biografie, geschiedschrijving en cultuurfilosofisch essay, waarin hij historische feiten, encyclopedische weetjes en anekdotes aan elkaar weet te rijven, opnieuw doorspekt met al dan niet zelf genomen zwart-wit foto’s, reproducties of pedagogische prenten.

Zijn laatste boek, het alom bejubelde meesterwerk *Austerlitz*, gaat iets meer de richting uit van een ‘klassieke roman’. Het kan zowaar beschouwd worden als het culminatiepunt en de synthese van zijn schrijven. Het boek werkt het thema van het onderdrukte trauma van de personages uit *De émigrés* verder uit, met tal van uitweidingen en associaties zoals in *De Ringen van Saturnus* die nu meer in dienst staan van de plot. De naamloze verteller ontmoet er, in het station van Antwerpen-Centraal, ene Jacques Austerlitz, een wat gesloten man die hem lange uiteenzettingen geeft over cultuurgeschiedenis en architectuur. Beide heren blijven elkaar door de jaren heen kruisen in diverse steden. Austerlitz spreekt aanvankelijk nooit over zijn gevoelens. Totdat, toevallig in een flits, zijn verdrongen jeugdherinneringen opborrelen toen hij als kind in 1939 op het zogenaamde *Kindertransport* van Tsjecho-Slowakije naar het Verenigd Koninkrijk werd gezet om aan de gruwel van de concentratiekampen te ontsnappen. In zijn adoptieland moest hij niet alleen een nieuwe naam aannemen, maar ook zijn moedertaal en verleden verdrücken. Het is een hartverscheurend portret van een bespraakte man die zijn gevoelens niet kan uitdrukken. Het verhaal overstijgt ruimschoots de problematiek van de Holocaust – die al bij al niet zo uitvoerig aan bod komt in het boek – door de repercussies te beschrijven van zijn trauma op het heden.

Zijn naam was Austerlitz/Austerlitz was his name wil niet in de val trappen van een letterlijke illustratie van het boek. De tentoonstelling wil eerder de sfeer van *Austerlitz* oproepen en een eerbetoon brengen aan Sebalds unieke combinatie van tekst en beeld. Sebald is een van de weinige schrijvers wiens naam – zoals Kafka of Borges – een adjectief is geworden. Met *Sebaldiaans* verwijst men naar een sfeer van zwaarmoedigheid, naar oude treinstations, stoffige natuurhistorische musea, 19^e-eeuwse kuuroorden, vergeelde archiefstukken in vitrines en vervaagde albums met zwart-wit klasfoto’s en familieportretten. De kunstenaars die voor deze tentoonstelling werden geselecteerd kaarten thema’s aan die in *Austerlitz* worden opgeroepen – en in Sebalds overige boeken aangezien de auteur een opvallend coherent oeuvre heeft nagelaten. De tentoonstelling behandelt dan ook onderwerpen zoals de onmogelijkheid tot communicatie, de onbetrouwbaarheid van het geheugen, de latente manier waarop het verleden doorschemert in het heden, het gebruik van gevonden foto’s om herinneringen te evoceren – of te creëren – en de unieke combinatie van historische feiten, autobiografische elementen en fictie. Stuk voor stuk fascinerende thema’s die de auteur heeft weten samen te smeden in zijn unieke stijl die, twintig jaar na zijn vroegtijdig overlijden, blijft inspireren.

Tekst: Sam Steverlyncx
Grafisch ontwerp door: Sabo Day
Productie door: Yana van Eekert
Productie and concept door: Chris Bestebreurtje & Petra Kuipers
Educatie door: Andrea Koll
Technische ondersteuning door: Clement Georgescu
Algemene ondersteuning door: Julia Geerlings

De tentoonstelling *Zijn naam was Austerlitz/Austerlitz was his name* markeert de tweede editie van een jaarlijks terugkerend samenwerkingsverband tussen A Tale of A Tub en Tlön Projects en presenteert een verscheidenheid aan kunstwerken geselecteerd uit de *denkbeeldige collectie* van Tlön Projects. Deze denkbeeldige collectie wordt gevormd door de samengang van geselecteerde kunstwerken uit verschillende internationale private kunstcollecties, waarbij Tlön Projects zich het doel stelt om kunstwerken – die anders grotendeels afgeschermd zouden zijn geweest voor het publiek – te ontsluiten.

De werken uit de tentoonstelling *Zijn naam was Austerlitz/Austerlitz was his name* zijn afkomstig uit de volgende collecties: Laurent Fiévet (Frankrijk), Edgard F. Grima (Frankrijk), G + W (Nederland), Joseph Kouli (Frankrijk), Reyn van der Lugt (Nederland), plancius art collection (Nederland), Alexander Ramselaar (Nederland), Family Servais (België), Veys-Verhaevert (België) samen met andere collecties die anoniem wensen te blijven.

Met dank aan: Ludo Engels, Amandine Faugère, Akinci Gallery, annex14, Dvir Gallery, Klemm’s, Galleria Laveronica, Meessen De Clercq, Galerie Maubert, Jan Mot, Galleria Franco Noero, Gregor Podnar, Galerie Fons Welters en Martin van Zomeren.

Deze tentoonstelling is tot stand gekomen met ondersteuning van de Gemeente Rotterdam, het Mondriaan Fonds en de J.E. Jurriaanse Stichting.

